

”Alla människor som kan uppföra sig gör det”

Psykolog Bo Hejlskov Elvén skröder inte orden: Rektorer måste börja ta till sig psykologisk kunskap. Elever med störst behov bör ha den mest utbildade personalen. Nu finns hans nya handbok i lågaffektivt bemötande för skolpersonal på, svenska.

TEXT: ANNA KÅGSTRÖM FOTO: ULRICA ZWENGER

Bo Hejlskov Elvén stegar in genom svängdörrarna till hotellfoajén i svart hatt och fladdrande beige rock. Han har precis haft Barnombudsmannen i telefon angående en medverkan vid presentationen av årets BO-rapport *Bryt tystnaden – barn och unga om samhällets stöd vid psykisk ohälsa*.

Dessförinnan har han sammanträtt med Sveriges Psykologförbunds Etikråd, där han är ledamot. Senare i kväll ska han köra till Göteborg för att hålla föredrag.

– Det ligger i släkten att jobba hårt, säger han med ett snett leende.

Sedan drygt 15 år handleder och coachar han i den pedagogik han själv arbetat fram, lågaffektivt bemötande vid problemskapande beteenden hos barn, unga och vuxna med bristande affektreglering.

Hans första bok i ämnet, *Problemskapande beteende vid utvecklingsmäs-*

signa funktionshinder (Studentlitteratur, 2009), har sålt i 25 000 exemplar, en uppseendeväckande hög siffra för en fackbok. Nu kommer handboken för skolpersonal om lågaffektivt beteende på svenska, *Beteendeproblem i skolan* (Natur & Kultur).

Föreläsningarna – som lockar runt 1 000 anställda inom skola och omsorg varje vecka – är redan uppbokade för resten av året. Förfrågningarna ökar också från personal inom psykiatri och kriminalvården.

Intresset för pedagogiken beror på att den landat rätt i tiden, menar han, med ett tydligare fokus på omsorg och rättigheter för individen.

– Den svenska utvecklingen tog fart i och med debatten kring LSS-94, Lagen för att säkra rättigheter för personer med varaktiga funktionshinder. Det är de rättighetsanspråken som är på väg in i skolan nu.

Den pedagogik Bo Hejlskov Elvén

skapat härrör från flera kunskapsfält: neuropsykologi, stressforskning, affektteori och Low Arousal Approach (lågaffektiv pedagogik).

Utifrån olika studier, samarbeten (exempelvis med den brittiske psykologen Andrew McDonnell) samt egen praxis har Bo Hejlskov Elvén satt samman det han kallar den lågaffektiva pedagogiken.

Grundprinciperna är enkla: Människor som kan uppföra sig gör det. Alla – oavsett begränsande förmågor – söker lösningar på problem och konflikter.

För en person som lätt blir affekt-smittad kan därför glåpord, våld och rymning vara ett adekvat svar på en upptrappad konflikt med en lärare i klassrummet. Likaså kan skadegörelse te sig som den bästa lösningen för någon som har svårt att förutse konsekvenser av sitt handlande. Ansvaret för att finna lösningar och förebygga beteendeproblem ligger alltid hos per-

sonalen – och ytterst hos rektorn, menar Bo Hejlskov Elvén.

Rent konkret kan pedagogiken handla om individuella handlingsplaner och konfliktutvärdering enligt en affektutbrottsmodell. Liksom avledningar, ett lugnande kroppsspråk och fysiskt avstånd i kaoslägen för att undvika affektsmita.

– I början fanns det en intern debatt, där framför allt företrädare inom inlärningspsykologin menade att metoden avledning snarare skulle förstärka problemskapande beteenden. Det fanns även en psykodynamisk föreställning att "holding" skulle vara trygghetskapande. I dag möter jag sällan motstånd.

I skolans värld kan det däremot se diametralt annorlunda ut, enligt Bo Hejlskov Elvén. "Trygghet och arbetsro" har varit en ständig fråga för politisk diskussion, inte minst sedan det speciella ordningskapitlet skrevs in i Skollagen 2010 av den nuvarande regeringen.

De disciplinära åtgärder som föreslås vid "ordningsstörande uppträdande" är exempelvis utvisning, kvarsittning eller tillfällig omplacering.

– En politikers jobb är att bli omvald, och det blir han eller hon ofta på argument som bygger så kallat sunt förnuft. Och det är väl okej, så länge tjänstemännen utgår ifrån vetenskap. Tack och lov är också merparten av skollagen grundad på forskning. Problemet är att så väldigt många rektorer verkar gilla kapitel fem.

Tyvär har också skolpsykologer –

bärarna av psykologisk kunskap i skolvärlden – en luddig roll, menar Bo Hejlskov Elvén:

– I Danmark är skolpsykologen hierarkiskt likställd med rektor, och med

ett tydligt stödande uppdrag. Det betyder att de både kan handleda rektor och lärare i enskilda elevers utveckling.

Att den lågaffektiva pedagogiken kan provocera beror på att den utmanar skolans traditionella maktstrukturer, menar han.

– Den klassiska invändningen från lärare är: "Men den eleven får väl inte kalla mig idiot!" Men det får eleven faktiskt. Ett barn kanske inte alltid hittar de bästa orden, men har all rätt att ifrågasätta makten – skolan är ingen diktatur. Dessutom har dessa lärare inte förstått grundprincipen för samarbete: För att två personer ska hitta en gemensam lösning måste bägge få behålla sin självkontroll. Utmaningen för all skolpersonal är inte att få en elev att lyda, utan att få honom eller henne att säga ja.

"Ett barn kanske inte alltid hittar de bästa orden, men har all rätt att ifrågasätta makten – skolan är ingen diktatur", säger Bo Hejlskov Elvén.

ILL: ANNIKA HUETT

Den ideala pedagogen ska, enligt Bo Hejlskov Elvéns modell, vara kunnig, insiktsfull, flexibel, fantasirik, humoristisk och ha en nära relation till varje enskild elev. Är inte det att ställa väldigt höga krav på en redan pressad yrkeskår?

– Ja? De jobbar ju med människor. Det är ett jättestort ansvar. Jag har hittills aldrig tyckt att man ska avlöna folk för att de ska vara sig själva.

Bo Hejlskov Elvéns har själv rötter i en ”småföretagande arbetarklass”, och yrkeslivet började självklart med flera år på fabriksgolvet. När han nu skriver eller talar om sin pedagogik är bilverkstaden en återkommande metafor – också för ett slags ansvarstagande yrkesetik.

– Jobbar man på en bilverkstad

är det väldigt lätt att förstå att det är mekanikern som ska lösa saker, bilen behöver inte samarbeta. När jag först mötte andra psykologer blev jag förvånad över något jag uppfattade som ett slags medelklassig arbetsmoral. Kol-

”Utmaningen är inte att få en elev att lyda, utan att få honom eller henne att säga ja”

legor kunde säga: ”Nej, det blir ingen utredning, för klienten dök aldrig upp.” Den typen av icke ansvarstagande är helt främmande för mig.

Professionaliseringen och ansvarstagandet som Bo Hejlskov Elvéns efter-

4 Lågaffektiva bemötanden för skolpersonal:

- I en krav- eller konfliktsituation: Kräv aldrig ögonkontakt. Behåll aldrig ögonkontakten längre än tre sekunder – längre tid än så skapar kraftfull affektsmitta.
- Om en elev skriker och svär åt dig: Svara med lugn, inte affektiv upptrappning. Stötta eleven i att behålla sin självkontroll. Kanske behöver hen gå undan ett tag till ett ställe ni redan tidigare har kommit överens om?
- Om en elev kastar möbler omkring sig i klassrummet: Ta snabbt ut de andra barnen. Återvänd och utstråla lugn. Förslag: Sätt dig ner eller luta dig mot väggen.
- Om en elev slår och riskerar att skada sig själv eller någon annan: Ta tag i armen som slår, följ med i rörelsen och ändra varsamt riktning på slaget. Backa undan i 15–20 sekunder. Behåll lugnet. Följ med i rörelsen igen. Eller försök med avledning: Erbjud en banan eller något annat att äta.

3 Sätt att förebygga problembeteenden:

- Professionalisera: Lista varningsbeteenden och gör en individuell handlingsplan för varje elev med särskilda behov. Använd affektutbrottsmodellen om/när det uppstår problemsituationer.
- Strukturera raster: Hjälプ de elever som behöver det att planera vad de ska göra på rasten. Annars är risken stor att de driver omkring i väntan på att det ska ”hända något”.
- Bygg om: Uppstår det lätt bråk när många elever springer i den långa korridoren? Se över den rent fysiskt. Går det att ”korta” korridoren genom att dela av den med väggar?

Ur *Beteendeproblem i skolan* (Natur & Kultur)

frågar inom skolan handlar inte om att utse syndabockar, påpekar han, utan om att flytta fokus från person till metod. Därutöver kan han önsketänka om att få bort den personal som i enlighet med neuropsykologiska studier av ”De Quervain-effekten” får en kick av en auktoritär ledarstil och av att straffa andra. Liksom att statusen för assistenter höjs:

– Ofta har de elever som behöver mest stöd den minst utbildade personalen. Att ta in en assistent som i bästa fall har gymnasieutbildning kommer inte att bli någon lösning varken för eleven, för läraren eller för resten av klassen. Jag vet att det inte är realistiskt, men då vore det bättre att sätta läraren i assistentrollen och assistenten som pedagog till de friska barnen. ●